

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ ТА ОФІЦІЙНОЇ МОВИ В СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

У теорії юридичної науки є чимало проблем, які можуть бути успішно розв'язані лише з урахуванням досягнень інших суспільних наук – історії, філософії, психології, соціології, лінгвістики та ін. Тому не дивно, що на стиці юриспруденції з названими науками виникла низка таких наук, як історія держави і права, філософія права, юридична психологія, юридична соціологія, юридична лінгвістика. Одні з них, як, наприклад, історія держави і права, філософія права, вже встигли досягти певних вершин у своєму розвитку, інші, як юридична соціологія, юридична психологія та особливо юридична лінгвістика перебувають в Україні на початковому етапі свого формування [1].

Дотепер одним з актуальних завдань теорії держави і права, конституційного права України та юридичної лінгвістики є визначення змісту понять та значення термінів **державна** та **офіційна мова**, бо, як слушно зауважує О. Копиленко, «мовна проблема традиційно лишається однією з найскладніших у сучасному українському державотворенні» [2, с.44]. Проведений нами аналіз свідчить, що іноді поняття **державна** та **офіційна мова** ототожнюються, а терміни, що використовуються на їх позначення, вживаються як синонімічні.

Зупинимося детальніше на розв'язанні цієї проблеми в юриспруденції. Почнемо з Конституції України. Визначення самого поняття **державна мова** тут немає, але подається воно в «Коментарі до Конституції України»: «Державною мовою прийнято називати визнану Конституцією або законом основну мову держави, обов'язкову для використання у законодавстві, офіційному діловодстві, судочинстві, навчанні тощо» [3, с.42].

Подібне визначення поняття **державної мови** зустрічаємо і в «Юридической энциклопедии» Л.В. Тихомирової та М.Ю. Тихомирова: «Державна мова – мова більшості або значної частини населення держави, яка, конституційована в даній державі як державна мова» [4, с.505]. Крім того, укладачі цієї праці поряд із визначенням поняття **державна мова** подають ще й визначення поняття **офіційна мова**: «Офіційна мова – основна мова держави, що використовується в законодавстві та офіційному діловодстві, судочинстві, навчанні тощо» [4, с.309–310], що свідчить про розрізнення ними цих понять.

Інші авторитетні енциклопедичні словники, що побачили світ недавно, подають лише визначення поняття **офіційна мова** [5, с.131; 6, с.277], натомість замість словникової статті **державна мова** подається лише посилання: **Державна мова див. Офіційна мова.** [5, с.468; 6, с.70]. Таким чином, поняття **державна** та **офіційна мова** в названих працях ототожнюються.

Пропонує не розрізняти ці поняття і Конституційний Суд України, який вважає, що «під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя» [7, с.860].

Принагідно зауважимо, що українська мова до прийняття Конституції України 1996 р. впродовж багатьох століть не мала чітко визначеного конституційного статусу. У радянський час до поняття **державна мова**, як, правило, ставилися негативно, вважаючи, що воно суперечить принципу рівноправності мов. Тому не випадково читаємо в «Советском энциклопедическом словаре»: «**Державна мова**, в буржуазних багатонаціональних державах (курсив наш – Ю.П.) мова, оголошена обов'язковою для ведення документації в державних установах, викладання в школах тощо» [8, с.334].

А як розв'язується проблема **державної і/чи офіційної мови** в зарубіжному законодавстві на сучасному етапі? Аналіз свідчить, що в конституціях одних країн світу наявне тільки поняття **державна мова** (Литва, Молдова, Монголія, Росія, Словачія), інших – тільки поняття **офіційна мова** (Болгарія, Індія, Канада, Македонія, Словенія, Чехія), ще інших – обидва поняття (Швейцарія, Іспанія). «Деякі держави взагалі не використовують термінів державна чи офіційна мова, – слушно зауважує М. Антонович, – оскільки не мають потреби зайвий раз підкреслювати офіційний статус мови титульної чи державотворчої нації. Така потреба, на жаль, існує в Україні, де століттями українська мова нищилась на державному рівні» [9, с.73]. В одних країнах світу, як, наприклад, у Швейцарії, поняття **державна мова** ширше, ніж поняття **офіційна мова**, бо згідно з Конституцією цієї країни **державними мовами** є німецька, французька, італійська і ретороманська, хоч остання практично й не використовується в державному та громадському житті, а **офіційними** – німецька, французька, італійська, в інших, як, наприклад, в Іспанії, навпаки – поняття **офіційна мова** ширше, аніж поняття **державна мова**. Так, Конституція Іспанії, оголошуючи кастильське наріччя державною мовою, також проголошує, що всі інші наріччя іспанської мови є офіційними у відповідних автономних утвореннях. У більшості ж країн світу зміст понять **державна** та **офіційна мова** повністю збігається.

Для розв'язання проблем, пов'язаних з визначенням змісту понять та значення термінів **державна** та **офіційна мова**, нам достеменно треба звернутися й до лексикографічних праць. Найперше за словниками спробуємо з'ясувати, чи перебувають у синонімічних зв'язках слова **державний** та **офіційний**. В академічному «Словнику синонімів української мови» подаються такі синонімічні ряди до слів **державний** та **офіційний**: «**Державний** (підпорядкований або належний державі як апарату політичної влади), **урядовий**, **коронний заст**» [10, т.1, с.405]; «**Офіційний** (який запроваджується, видається урядовою установою або службовою особою), **офіціальний**, **урядовий**» [10, т.2, с.101]. У «Короткому словнику синонімів української мови» П.М. Деркача до слова **державний** як синонім подається лише слово **урядовий**, а синонімічний ряд зі словом **офіційний** взагалі відсутній [11, с.193]. «Практичний словник синонімів української мови» С. Караванського [12], словники синонімів російської мови не вміщують синонімічних рядів зі словами **державний** та **офіційний** [13; 14; 15]. Таким чином, можна констатувати, що укладачі синонімічних словників слова **державний** та **офіційний** не вважають синонімами.

Тепер спробуємо з'ясувати значення слів **державний** та **офіційний**. Для цього звернемося до академічного «Словника української мови», в якому подається тлумачення і слова **державний**, і слово **офіційний**: «*Державний*. Який має важливе значення для держави, може впливати на стан її справ» [16, т.2, с.248]; «*Офіційний*. Який запроваджується, регулюється урядом, урядовою установою або службовою особою; урядовий, службовий» [16, т.5, с.817]. Приблизно таке ж тлумачення слів **державний** та **офіційний** подає і «Словарь русского языка» в чотирьох томах [17, т.1, с.339; т.2, с.726]. Отже, з вище викладеного випливає, що слова **державний** та **офіційний** не можуть вступати в синонімічні зв'язки між собою, оскільки мають різне лексичне значення.

І наприкінці ще про одну проблему, яка потребує пильної уваги. Іноді в юридичній літературі, а часом, на жаль, і в офіційних актах спостерігається занадто вільне поводження з термінологією. Спробуємо проілюструвати сказане на прикладах. У частині першій ст. 10 Конституції України записано, що «державною мовою в Україні є українська мова», а саме визначення поняття **державна мова**, як уже зазначалося вище, подається в «Коментарі до Конституції України». Проте ні в тексті Конституції України, ні в офіційному коментарі до неї, ні в Законі Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р. [18] не вживається термін **офіційна мова**, який, використовує Конституційний Суд, України, подаючи, визначення, «державної (офіційної) мови» при розгляді питання про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України [7]. Парадоксально, але факт в наявності – термін **офіційна мова** в цьому документі вживається лише один раз у зазначеному вище випадку. Виникає закономірне запитання: чи була потреба в його використанні взагалі? Принагідно зауважимо, що «неузаконений» термін **офіційна мова** іноді, на жаль, використовується і в українській юридичній науці [19, с.47].

Ще один приклад. П. 1 ст. 68 Конституції Російської Федерації гласить: «Державною мовою Російської Федерації на всій її території є російська мова». Термін **офіційна мова** теж не використовується в Конституції цієї країни, однак його настійливо вводять в науковий обіг укладачі російських юридичних енциклопедичних праць, використовуючи як синонім до терміна **державна мова**: «У більшості держав (включаючи РФ) поняття «офіційна мова» та «державна мова» повністю збігаються» [5, с.468; 6, с.277].

Таким чином, висловлені вище міркування дозволяють зробити висновок, що в конституційному праві зарубіжних країн, а це, як правило, стосується багатомовних країн, на позначення визнаної (визнаних) Конституцією або законом мови (мов), якій (яким) державою надано правовий статус обов'язкового використання в усіх сферах суспільного життя й на всій території держави, вживаються терміни **державна мова** або **офіційна мова**.

У деяких країнах у відповідності з їхніми Конституціями допускається паралельне вживання термінів **державна мова** та **офіційна мова**. У цьому

випадку термін **офіційна мова (офіційні мови)** використовується для позначення визнаної (визнаних) Конституцією або законом мови (мов), якій (яким) державою надано правовий статус обов'язкового використання в усіх сферах суспільного життя, але не на всій території держави, а лише на якійсь певній її частині.

Що стосується України, то згідно з Конституцією допускається вживання лише терміна **державна мова**.

Список літератури: 1. Дет. про юридичну лінгвістику як окрему науку, її предмет та завдання див. наші публікації: *Юридична лінгвістика як окрема галузь знань* // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. 2001. № 3; *Юридична лінгвістика – нова наукова спеціальність* // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. 2001. № 2; *Місце юридичної лінгвістики в системі наук* // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2001. Вип. 15 та ін. 2. Копиленко О. *Мовні проблеми в українській політичній думці та законодавстві 1917–1920 рр.* // Право України. 1998. № 9. 3. Коментар до Конституції України. 2–е вид., виправл. і доп. К., 1998. 4. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. *Юридическая энциклопедия* / Под ред. М.Ю. Тихомирова. М., 1997. 5. *Большой юридический словарь*. М., 1999. 6. *Юридический энциклопедический словарь*. 3–е изд., перераб. и доп. М., 2000. 7. *Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. (справа про застосування української мови)* // Конституційне законодавство України: Законодавчі акти, коментар, офіційне тлумачення. К., 2000. 8. *Советский энциклопедический словарь*. М., 1981. 9. Антонович М. *Законодавство України та зарубіжних країн щодо статусу державної мови (порівняльний аспект)* // Право України. 1999. № 6. 10. *Словник синонімів української мови: В 2-х т.* К., 1999. Т. 1–2. 11. Деркач П.М. *Короткий словник синонімів української мови*. Львів; Краків; Париж. 1993. 12. Караванський С. *Практичний словник синонімів української мови*. К., 1993. 13. Александрова З.Е. *Словарь синонимов русского языка*. М., 1975. 14. *Словарь синонимов русского языка: В 2 т.* Л., 1970–1971. 15. *Словарь синонимов: Справочное пособие*. Л., 1975. 16. *Словник української мови: В 11 т.* К., 1970–1980. Т. 2, 5. 17. *Словарь русского языка: В 4 т. 2–е изд., исправл. и доп.* М., 1981–1984. Т.1–2. 18. *Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про мови в Українській РСР» (28 жовтня 1989 р.)* // Хрестоматія з історії держави і права України: У 2 т. \ За ред. В.Д. Гончаренка. К., 1997. Т. 2. 19. Демченко Т., Філіпчук І. *Українська мова – правові проблеми* // Право України. 1996. № 7.

Надійшла до редколегії 30.10.01

А.Т. Комзюк

СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ВИДИ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИПИНЕННЯ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ В ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ

Міліція є спеціальним правоохоронним органом, який функціонально здійснює охорону громадського порядку і громадської безпеки, наділений широкими повноваженнями щодо застосування для оперативного виконання своїх завдань заходів адміністративного примусу усіх видів. Заходи адміністративного припинення – найпоширеніша група заходів адміністративного примусу взагалі і тих, що застосовуються міліцією, зокрема. Цим обумовлено місце, яке займають ці заходи в правоохоронній діяльності міліції, а також інтерес до них в адміністративно-правовій науці [1; 2; 3].